

katere del bi moral postati brez pridržka svojstvene individualne poti — njegove najgloblje, onostranske usmerjenosti. Ta dvojnost, to trenje mu je povzročalo muke in ga podžigalo k begu vase, v notranjost, v samoto — tempelj, v katerem duše molijo... V pesmi Prerojenje (str. 53) štirikrat ponavlja strasten krik: Sam, sam, sam moram biti — ki ga vpije vsa njegova narava. V pesmi Krik po samoti (str. 69) je njegova izpoved tako očitna in ostra, da ne dopušča nobenega dvoma o tem, kar sem dejal.

Da bi z ulice mogel oditi
pijan tega šuma, hitenja pijan,
vase, v veselstvo se potopiti,
začutiti eno se z Njim — a zaman!

V množici sem, ki se giblje, upira,
bolan sem, tako sem se že izkričal,...

In pesnik moli Psalm (str. 72) za odrešitev svoje duše, pesnik govori z Bogom...

Tako sem na splošno tudi že orisal vsebinsko plat Kosovelove lirike, kakršna se nam pokaže v svojem prerezu, brez ozira na razvojno stopnjevanje pesnikovega osnovnega življenjskega čuvstva.

Stilno se je pesnik skoraj neopazno razvijal v nepretrgani kontinuiteti s tradicijo, ki je začetkoma tudi formalno dovolj vidna, kasneje pa se bolj notranje in bolj zamolklo oglašča. Srečku Kosovelu je manj-kalo »originalnosti«, ne pa izrazitosti, ki zahteva ostrejši posluš, da razbere uho iz nekako splošnejše, skupnejše forme pesnikovo bitje srca, ki s silno tankimi nitmi prepreza organizme pesmi. S tem pa ne mislim morda njegovih začetniških pesmi, ki so nastale pod vplivi (n. pr. Iv. Cankarja), marveč mi gre za globljo stilno značilnost njegovega že osamosvojenega umetniškega ustvarjanja. Stilna konstanta njegove umetnosti je dalje neki zgolj opisni način podajanja notranjih pojavov, to je docela nesimbolično posredovanje, ki ne odkriva njihove transcendence, »bistva«, niti pradoživljenja neposredno ne izraža. »Simboli«, ki jih pesnik uporablja, so namreč le splošno veljavna poetična sredstva in nič več. Njegova notranjost se javlja v refleksih, katerih žarišče je nevidno. Katerakoli njegova pesem se zato zdi kakor postavim steklena krogla, obsvetljena od znotraj, od skrite luči...

Srečko Kosovel se do konca giblje v krogu impresionizma, subjektivno-razpoloženjskega doživljanja in izražanja. To izražanje je v vzročni zvezi ne samo z njegovo »dano« duševnostjo, marveč predvsem z njegovim življenjskim nazorom, ker še ni imel zgrajenega trdnega objektivnega sveta, ki bi nujno določal njegovo usmerjenost. On je »objektivni« red ustvarjal nekako sproti, po notranji potrebi in nujni, ga je projiciral iz sebe vedno trenutno in delno — po »razpoloženju«, tako da je stal neprestano nasproti le hipno in razkosano obsvetljenemu veselstvu. Njegov objektivni svet je bil v relativnem odnosu do njegovega spreminjajočega se subjekta. Vendar pa je — in to je važno — pesnik to relativnost občutil že tragično-bolestno, ko je kakor magično ujet iskal izhoda v religiozni odrešitvi duše. S tem pa je tudi že razbijal obroč impresionizma, čeprav ga še ni mogel zlomiti.

Kosovelov impresionizem je spočetka razpoloženjsko doživljanje vnanjih pojavov, predvsem pokrajine, nato notranjih, kulturnih (prim. Ekstaza smrti, stran 91), in končno tudi transcendentalnih realnosti samih (prim. Prerojenje, str. 53; Psalm, str. 72; Bog I.—II., str. 82). Tu se je pesnik približal ne samo osebnosti, ampak tudi stilni skrajnosti svojega razvoja. Estetsko-kvalitetno seveda Srečko Kosovel še ni bil vedno dorasel dani nalogi, vendar pa bodo zlasti nekatere poslednje pesmi obdržale trajno vrednost.

Anton Vodnik

Leposlovje v naših književnih družbah

Slovenci imamo danes štiri ljudske književne družbe, Mohorjevo, Vodnikovo, Goriško Matico in Goriško Mohorjevo družbo; peta podobna ustanova je Kmetijska Matica, ki je vendar bolj strokovno stanovska družba (in nam tudi ne pošilja svojih knjig). Praktično kulturna osnova vseh teh ustanov je povzeta po daleko najstarejši, po Mohorjevi družbi, ki je dolga desetletja oblikovala tip naše ljudske knjige. Ta tip, ki je le tuintam dosegel umetniško višino (Jurčič, Erjavec, Kersnik, Detela, Iv. Cankar, Pregelj), je v mlajših družbah našel tekmovalke, ki so radi svojega čitateljstva morale dati leposlovju več prostora in tako je slovenska ljudska knjiga danes eden izmed odločujočih činiteljev v naši književni produkciji. Letos so te družbe poslale v dežel šest zvezkov originalnega leposlovja in eno prevedeno delo, večina vse na višini, ki pomenja za ljudsko knjigo velik napredek.

V Mohorjevi družbi je leposlovje še vedno zbrano v Slovenskih večernicah. Letošnji, 80. zvezek (143 str.), prinaša dve povesti: Detelovo predsmrtnico Vest in zakon in Finžgarjeve Strice. Z Detelovo povestjo se je poslovil naš starejši realizem, ki mu je bil Detela pravi miselni očičevavec. Ta zadnja Detelova povest, tipično mohorjanska, po urednikovem poročilu še ni bila izzorela, zato ima v drugi polovici hibe, ki močno zmanjšujejo njeno vrednost. Kljub temu stoji pred nami zanimivo snovanje idealističnega realista, ki je razvrstil neposredni resnični svet tako, da se iz njega razvija idejna vsebina, izraz pisateljevih osebnih misli in teženj. Detela je povojni čas naslikal v vseh značilnih pojavih in ga že sproti v razgovorih s svojimi lastnimi miselnimi zastopniki sodil tako, da nam je popolnoma jasno, kaj je dovtipni in po izkušnjah zagrenjeni starček mislil o sodobnikih. Ta okoliščina je tako značilna za povest, da skoraj popolnoma zakrije njen glavni namen, da bi se zmiselno razvzložal idejni zaplet, ki ga je pisatelj z veliko gesto postavil že na drugi strani. Tega zapletka pisatelj ni rešil notranje, naravno, ampak je storil to zgolj zunanje in slučajno; s tem je odtegnil delu njegovo pravo vrednost. Vendar delo nudi topel oddih in odpira spoštljiv pogled v dušo starčka Detele. — Finžgarjevi Strici so delo zgoščenega realizma, ki radi svoje dinamičnosti kipi v silovite oblike. Izraz je skoraj povsod monumentalen, tudi na tihih mestih. Prav s to oblikovno reprezentativnostjo išče pisatelj veljavnosti za svojo idejo, o kateri ve, da se ni do dna sprostil vanjo in da je lepa po njegovem lastnem

spoznavaju in dobra v svojem bistvu. Ker je delo oblikovno zanimivo in ker kaže Finžgarjeve vrline v strnjeni vrsti, o njem še posebej poročamo. — Ministrant Ivan, kratka črtica Iv. Vuka, stopa ob obeh povestih v ozadje; spretno podani osebni spomin je vsebinsko premalo značilen. — Druga leposlovna knjiga Mohorjeve družbe je vzgojna povestica Moj mali Hlaček (127 str.); to mojstrsko delo je knjižen ponatis iz »Mladike« in za najširše družbene bravce prefino brušen biser, da bi mogli s pridom razumeti, kar je pisatelj pretehtano nadrobil pred čitatelje. Tudi racionalistično precejena čuvstvenost bo težko dostopna; vsak pa bo gotovo z zadoščenjem bral VIII. poglavje (Mali siromak) in genilo bo sklepno poglavje (Hlačkova naloga), skozi katero se šele posveti zgradba povesti.

Vodnikova družba prinaša Bevkovo povest Hiša v strugi (120 str.) in Zofke Kvedrove mladinsko knjigo Vladka in Mitka (111 strani). Kvedrove knjiga glede umetniške cene in prisrčnosti ne dosega Lichtenbergerjevega Hlačka, vendar je za naše slovstvo prijetna posebnost. Take mladinske knjige, pisane iz otroka za odrasle, Slovenci sploh nimamo in Kvedrove drobci, poiskani večinoma iz Domačega Prijatelja, so se tu strnili v prijetno celoto, dasi so tu in tam tudi dolgovezni. Pedagog bo pogrešal tega in onega — pa ta otroška biografija je pač individualna, kot se vzgoja obrača po nazorih; marsikaj v tej knjigi je splošno lepo in zabavno. — Bevkova povest je kljub naglici, s katero je napisana, eno izmed boljših in svežih pisateljevih del. Okvir, že skoraj obligaten pri Bevku, je tu neorganiki, in odveč je trditev: »V moji duši je ostal kakor na fotografski plošči ostro zarisan prizor«, ali: »Vso dolgo pot v krivuljasto dolino, vse naslednje dni in noči sem iskal za tajne pismenke na mrtvečevem obrazu ključ, da bi jih razrešil« — saj teče potem povest v gladki zaporednosti od začetka do konca brez iskanja »ključa«, in se prav lahko nosi sama, brez naturalističnih napotkov. Bolj kot povest Prodarjeve hiše — rahla narodna in gospodarska tendenca ni vsiljiva — nas pridobiva sveže podana krajevna celota, živo zajeto občutje samote in močni popisi naravnih grozot. Opozoriti bi bilo tudi na precej zabrisano in nesklajeno središče povesti, kjer dobi zgodba šele svoj etični zmisel, to je XXI. poglavje, ko se srečata Prodar in Čufer. V celoti se čuti v tem delu, da Bevk napreduje v zmislu sinteze naturalizma in idealizma; naturalistični oblikovalni nazor se mu vedno bolj izgublja; naravno dojema kot veliko etično zakonitost in išče moralnih odnosov med človekom in svetom; zato je Bevk besedni izraz povsod čuvstveno prežet; vsi opisi so življenje samo, polno skrivnostnega hotenja. (Pri tem moramo poklicati na odgovor uredništvo, ki pušča pisatelju polno grdih jezikovnih pogreškov.)

Z mnogo večjim hotenjem je začel Bevk v Goriški Matici roman »Znamenja na nebu«, čigar prva knjiga se imenuje »Krvavi jezdec« (206 strani). Dasi bo natančneje treba govoriti šele o celoti, vendar že sedaj lahko ugotovimo, da v tem prvem delu pogrešamo smotrnosti v zgodbi; ako bi nam pisatelj ne bil v začetku vsakega poglavja zapisal (da bi nam obudil starinsko občutje), kaj bo

pripovedoval, bi skoraj ne mogli najti zgodbe. Največja hiba dela je, da je popolnoma občuteno po Preglju, z enim bistvenim razločkom, da ima pri Preglju vsak človek svoje duhovno središče, svoj živ, čeprav patološko razgiban značaj, pri Bevku pa so osebe slepa romantika in poetično ubijanje človeka. V Pregljevem Plebanusu se tareta razum in srce v človeku in v svojem času, v Bevkovih Jezdecih se lovi zgodba v daljni časovni odmaknjenosti; ne more do svojega zmisla in ne postane organizem. V tem oziru je Kresna noč veliko boljša; glavni motiv je v Jezdecih skoraj isti: boj človeka za svojo prirodno srečo. Veliko sile je pokazal pisatelj, ko riše trpljenje zemlje; zato bi lahko imenovali to delo Krvavo kroniko tolminske zemlje v 14. stoletju (le da pisatelj zamenjuje letnice); beseda mu je močna, le premalo samosvoja. O knjigi bo treba še spregovoriti. — Druga povest Goriške Matice je Župan Žagar (137 str.). Slavko Slavec je psevdonom, ki ne more zakriti že vajenega pisatelja. Slika nam goriško vas od začetka vojne z Italijo do poloma. Središče ji je družina župana Žagarja, ki mora med begunce; župan sam je deloma še na domu tik za fronto, deloma pri vojakihi. Dejanje je realistično, kompozicija je prosta brez teme; prepletajo jo le rahli refleksi o politiki in človeštvu. Snov je v celoti premalo umetniško zajeta, pripovedovanje je ponekod zelo okorno, zlasti dialogi so malo značilni. Ivanovo vedenje je moralno dvomljivo, kot je vsa miselnost taka, da jo obrneš, kakor jo hočeš — le ljubezen do zemlje je jasen odmev iz tega dela. Motivi močno spominjajo na Finžgarja, VI. Levstika in celo na Podlimbarskega.

V Goriški Mohorjevi družbi je izšla Franca Jakliča zgodovinska povest Ob srebrnem studencu (80 str.). Pisatelj je vzel za snov pripovedko o postanku idrijskega rudnika in jo skušal izpolniti kot ljudsko povest. S sredstvi, ki nam zgodovinsko snov ožive za naš čas, Jaklič kot učenec realistov ne razpolaga, zato je njegova povest zaostala, dasi je bolj napisana kot so bile zadnje njegove zgodovinske povesti. Pisatelj kaže, kako se sirova telesna sila kmeta Alojna, ki se umika gosposki, radi pohlepa po srebru končno zruši, in kako njegovemu rodu ostane eno samo upanje: zemlja, ki bo »tudi novemu rodu revna, a zvesta rednica«. Starinskega občutja imamo malo in le preblizu se nam zde zgodovinska sredstva P. Bohinjca.

Če ta pregled vzamemo kot celoto, vidimo, kako tisti kot naše zemlje, ki ga je najnovejši književnosti pridobil Pregelj, postaja danes skoraj izključno torišče pisateljev-domačinov in celo nedomačinov. Čeprav je oblikovanje večinoma realistično, postaja ta zemlja simbol, ki prehaja v vse Slovence. Ta poudarek je tudi v Finžgarjevi povesti. Kakor da se steka od vseh strani nova vsebina, ki naj prešine naš čas. Če bi hoteli poudariti še zrelost navedenih knjig, gre prvo mesto Mohorjevi družbi.

F. K.

F. S. Finžgar: Strici

Druga povest v letošnjih Večernicah so Finžgarjevi »Strici«.

Deset kratkih, jedrnatih poglavij tvori to povest, ki je v svojem osnutku tako jasna in polna, da je oblika